

Sygn. akt VI ACa 827/12

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 18 grudnia 2012 r.

Sąd Apelacyjny w Warszawie VI Wydział Cywilny w składzie:

Przewodniczący - Sędzia SA – Ewa Klimowicz – Przygódzka

Sędzia SA – Małgorzata Kuracka (spr.)

Sędzia SO (del.) – Andrzej Turliniński

Protokolant: – sekr. sądowy Ewelina Murawska

po rozpoznaniu w dniu 18 grudnia 2012 r. w Warszawie

na rozprawie

sprawy z powództwa (...) Stowarzyszenia na Rzecz Ochrony (...) w W.

przeciwko (...) Sp. z o.o. z siedzibą w W.

o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone

na skutek apelacji powoda

od wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie – Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów

z dnia 8 marca 2012 r.

sygn. akt XVII AmC 1930/11

uchyla zaskarżony wyrok w punkcie II i III i w tym zakresie przekazuje sprawę Sądowi Okręgowemu w Warszawie do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania za II instancję.

Sygn. akt VI ACa 827/12

UZASADNIENIE

Powód (...) Stowarzyszenie na rzecz ochrony (...) z siedzibą w W. pozwami z dnia 27 maja 2011 roku, skierowanymi przeciwko (...) Sp. z o.o. z siedzibą w W. wniósł o uznanie za niedozwolone i zakazanie wykorzystywania w obrocie z konsumentami postanowień zamieszczonych we wzorcu umowy o nazwie „Ogólne warunki uczestnictwa w pielgrzymkach” o treści:

1. „Wzrost ceny upoważnia Zgłaszającego/Uczestnika do odstąpienia od Umowy bez kosztów pod warunkiem, że powiadomi o swojej decyzji Biuro, w ciągu 3 dni od otrzymania informacji o zmianie ceny, osobiście lub korespondencyjnie listem poleconym (ważna data stempla pocztowego), faxem. Brak potwierdzenia przyjęcia zmiany ceny stanowi zaakceptowanie jej zmiany związanej z przypadkami wymienionymi w punkcie 5.1”. (pkt 5.3 wzorca, sprawa XVII AmC 1930/11),

2. „Biuro nie zwraca wartości świadczeń, których Uczestnik nie wykorzystał w trakcie trwania Pielgrzymki, a także, które nie zostały wykonane z przyczyn leżących po stronie Uczestnika" (pkt 11.4 wzorca, sprawa XVII AmC 1931/11),

3. „Biuro określa właściwy rzeczowo Sąd Powszechny w Warszawie, jako Sąd właściwy miejscowo do rozpoznawania ewentualnych sporów z Uczestnikami" (pkt 13.4 wzorca, sprawa XVII AmC 1932/11).

Pozwany wniósł o oddalenie powództwa podnosząc zmianę zapisów wzorca umowy, brak legitymacji biernej, indywidualne uzgodnienia kwestionowanych postanowień oraz zarzut braku stosowania wzorca, a także wniósł o połączenie spraw o sygn. akt XVII AmC 1930/11 oraz XVII AmC 1931/11 i XVII AmC 1932/11.

Postanowieniem wydanym na rozprawie w dniu 11 stycznia 2012 r., Sąd Okręgowy połączył sprawy XVII AmC 1930/11, XVII AmC 1931/11, XVII AmC 1932/11 do łącznego rozpoznania i prowadzenia pod numerem XVII AmC 1930/11.

Wyrokiem z dnia 8 marca 2012, Sąd Okręgowy w Warszawie - Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów uznał za niedozwolone i zakazał wykorzystywania w umowach z konsumentami postanowień wzorca umowy o nazwie „OGÓLNE WARUNKI UCZESTNICTWA W PIELGRZYMKACH" o treści wskazanej w punktach 2 i 3 powyżej oraz oddalił powództwo w pozostałej części. Nadto, Sąd Okręgowy orzekł o kosztach procesu znosząc je wzajemnie między stronami, zasądził od pozwanego na rzecz Skarbu Państwa kwotę 300 złotych tytułem połowy opłaty sądowej, od uiszczenia której powód był zwolniony oraz zarządził opublikowanie wyroku w Monitorze Sądowym i Gospodarczym.

Powyższe rozstrzygnięcie zostało oparte na następujących ustaleniach faktycznych.

W ewidencji przedsiębiorców prowadzonej przez Sąd Rejonowy dla m. st. Warszawy w Warszawie XIII Wydział (...) pod numerem (...) figuruje spółka (...) Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą w W., utworzona 21 kwietnia 2008 r. (...) prowadzi działalność usługową m. in. w zakresie działalności turystycznej dla potrzeb kultury religijnej, której współnikiem jest Archidiecezja W.. W ramach prowadzonej działalności, (...) posługuje się wzorcem umowy o nazwie „Ogólne warunki uczestnictwa w pielgrzymkach" obowiązującym od 1 kwietnia 2011 r., który zawierał zakwestionowane postanowienia następującej treści:

1. „Wzrost ceny upoważnia Zgłaszającego/Uczestnika do odstąpienia od Umowy bez kosztów pod warunkiem, że powiadomi o swojej decyzji Biuro, w ciągu 3 dni od otrzymania informacji o zmianie ceny, osobiście lub korespondencyjnie listem poleconym (ważna data stempla pocztowego), faxem. Brak potwierdzenia przyjęcia zmiany ceny stanowi zaakceptowanie jej zmiany związanej z przypadkami wymienionymi w punkcie 5.1". (pkt 5.3 wzorca sprawa),

2. „Biuro nie zwraca wartości świadczeń, których Uczestnik nie wykorzystał w trakcie trwania Pielgrzymki, a także, które nie zostały wykonane z przyczyn leżących po stronie Uczestnika" (pkt 11.4 wzorca),

3. „Biuro określa właściwy rzeczowo Sąd Powszechny w Warszawie, jako Sąd właściwy miejscowo do rozpoznawania ewentualnych sporów z Uczestnikami" (pkt 13.4 wzorca).

Przedmiotowe postanowienia zostały zmienione przez (...).

Przy realizacji usług turystycznych (...) zawierał umowę na organizację grupowej usługi turystyki zagranicznej z parafią. Załącznikami do umowy były ogólne warunki uczestnictwa w pielgrzymkach organizowanych przez Biuro Pielgrzymkowe (...). W zależności od miejsca pielgrzymki: jej program, rozliczenie, lista uczestników, oświadczenia uczestników, ogólne warunki ubezpieczenia, przepisy paszportowe.

Przy tak ustalonym stanie faktycznym, Sąd I instancji doszedł do przekonania, iż powództwo w części zasługuje na uwzględnienie.

Odnosząc się do zarzutu braku legitymacji biernej, Sąd Okręgowy stwierdził, że istotne dla jej ustalenia po stronie pozwanego przedsiębiorcy było wykazanie, że kwestionowane postanowienia nie są już częścią oferty tego

przedsiębiorcy, bowiem wówczas można już mówić o zaniechaniu stosowaniu wzorca umowy. Co prawda pozwany podniósł dokonanie zmiany wzorca, jednak z odpowiedzi na pozew wynika, że nastąpiło to po otrzymaniu pozwów, stąd zdaniem Sądu Okręgowego należało uznać, że pozwany posiada legitymację bierną w sporze.

Wskazując na treść art. 385¹ § 1 i § 3 zd. 2 k.c. oraz art. 385² k.c. Sąd Okręgowy stwierdził, że nie mógł być uznany za trafny zarzut indywidualnego uzgadniania postanowień. Pozwany nie przedstawił bowiem żadnego dowodu na okoliczność, że konsument miał możliwość prowadzenia negocjacji lub też innego wpływu na treść postanowień przedmiotowego wzorca. Kwestionowane postanowienia nie były wynikiem negocjacji, lecz jednymi z elementów wzorca umowy o nazwie „Ogólne warunki uczestnictwa w pielgrzymkach”. Ponadto jak wskazał Sąd I instancji, ustawa wprost uznaje postanowienia przejęte z wzorca umowy zaproponowanego konsumentowi za nieuzgodnione indywidualnie i aby obalić to domniemanie należy wykazać, że postanowienie uzgodniono indywidualnie lub, że nie kształtuje praw i obowiązków konsumentów w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami rażąco naruszając ich interesy mimo swego „niedozwolonego” brzmienia. Natomiast w razie wątpliwości, ciężar dowodu, że dane postanowienia nie spełniają przesłanek klauzuli generalnej spoczywa na przedsiębiorcy. Sąd Okręgowy uznał też, że nie miały znaczenia dla rozstrzygnięcia nawet ewentualne indywidualne uzgodnienia umów albowiem badaniu podlegają wzorce umowne, a zatem wzorce jakie są przedstawiane na wstępnym etapie procesu negocjacyjnego. Nadto, pojęcie „stosowania” wzorców umów należy wiązać z momentem zawierania umów z użyciem tego wzorca, nie zaś z samym wykonywaniem przez strony postanowień umowy zawartej z użyciem tego wzorca. Stosowanie jest więc wprowadzeniem do obrotu z konsumentami, skierowania do nich hipotetycznej możliwości skorzystania z oferty zawarcia umowy o treści ustalonej jednostronnie przez oferującego.

Za nietrafny Sąd Okręgowy uznał także zarzut pozwanego, że swoją ofertę kierował on do parafii, a nie do konsumentów. Chociaż bowiem zapisy umowy „Ogólne warunki uczestnictwa w pielgrzymkach” i wzorca umowy na organizację grupowej usługi turystyki zagranicznej wskazują, że zleceniodawcą jest parafia i to ona przedkładała pozwanemu pełną listę uczestników (pielgrzymów), to z uwagi na treść ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych (tj. Dz.U 2004 Nr 223, poz. 2268) w ocenie Sądu I instancji przyjąć należało, że parafia była podmiotem zawierającym umowę na organizację grupowej usługi turystyki zagranicznej zarówno na własną rzecz oraz na rzecz innej osoby - pielgrzymów. Zawierane umowy na organizację grupowej usługi turystyki zagranicznej regulowały bowiem jednocześnie prawa parafii i uczestników, co wynika wprost z analizy wzorca „Ogólne warunki uczestnictwa w pielgrzymkach”. W pkt 2 „zawarcie umowy” zostały wymienione równorzędnie osoba zgłaszająca i uczestnik. Jednak uczestnikami były tylko osoby wpisane przez osobę zgłaszającą. W świetle umowy na organizację grupowej usługi turystyki zagranicznej listę uczestników tworzyła parafia i to ona była osobą zgłaszającą w nomenklaturze „Ogólnych warunków uczestnictwa w pielgrzymkach”.

Wskazując na powyższe Sąd Okręgowy uznał jednak, że w takim zakresie w jakim postanowienia umowy i „Ogólnych warunków uczestnictwa w pielgrzymkach” dotyczyły zarówno parafii (osoby prawnej) jak i uczestników - pielgrzymów (konsumentów), nie mogły one podlegać kontroli z art. 385¹ k.c., albowiem skierowane są i do konsumentów i do niekonsumentów. Tymczasem zdaniem Sądu Okręgowego kontrola wzorca umowy dokonana w trybie art. 479³⁶ k.p.c. ma charakter abstrakcyjny i dotyczy wyłącznie treści postanowień zawartych we wzorcu skierowanych do konsumenta. Uznając zatem, że postanowienie ujęte w pkt 5.3. we wzorcu „Ogólne warunki uczestnictwa w pielgrzymkach” dotyczyło zarówno parafii jak i uczestników Sąd Okręgowy powództwo w tej części oddalił.

Dokonując oceny abuzywności pozostałych postanowień umownych zawartych w „Ogólnych warunkach uczestnictwa w pielgrzymkach” (postanowienia zawarte w pkt 11.4 i 13.4) Sąd Okręgowy stwierdził, iż stanowią one klauzule niedozwolone. Konsument nie miał wpływu na ich treść, nie były one z nimi uzgodnione indywidualnie. Przedmiotowe postanowienia nie dotyczyły również głównych świadczeń stron, którymi w niniejszym przypadku są świadczone usługi wyjazdów turystycznych - pielgrzymek.

Pierwsza klauzula (zawarta w punkcie pkt 11.4), wypełnia cechy niedozwolonego postanowienia z art. 385³ pkt 12 k.c., gdyż przewiduje wyłączenie obowiązku zwrotu konsumentowi uiszczonej zapłaty za świadczenie nie spełnione

w całości lub części, jeżeli konsument zrezygnuje z wykonania umowy. Już ta okoliczność przemawiała za uznaniem abuzywności przedmiotowej klauzuli i zakazem jej stosowania. Niezależnie od spełnienia hipotezy art. 385³ pkt 12 k.c., tak sformułowane postanowienie umowne jest również sprzeczne z dobrymi obyczajami i rażąco narusza interesy konsumenta, albowiem uregulowanie, zgodnie z którym pozwany nie dokonuje zwrotu wartości świadczeń, które nie zostały wykorzystane przez uczestnika imprezy, powoduje obciążenie konsumenta całością umówionego świadczenia. Pozwany, nie realizując świadczenia, oszczędza wpłaconą przez uczestnika kwotę. Po drugie, pozwany odzyskuje część kosztów, które miały być poniesione na realizację świadczenia, z którego zrezygnował konsument. Takie ukształtowanie praw i obowiązków między stronami prowadzi do naruszenia równowagi kontraktowej na korzyść pozwanego. Sąd Okręgowy wskazał, iż pielgrzym rezygnując z usług pozwanego ma prawo oczekiwać zwrotu tego, co nie znajduje uzasadnienia w poniesionych kosztach przez organizatora, a stanowiło jego ekwiwalent świadczenia. Tym samym wprowadzenie kwestionowanego postanowienia Sąd Okręgowy uznał za sprzeczne z zasadą ekwiwalentności świadczeń wynikającą z prawa cywilnego i prowadzące do bezpodstawnego wzbogacenia pozwanego, który otrzymuje ekwiwalent za całość świadczenia, mimo że skutek rezygnacji uczestnika odpada przyczyna świadczenia.

Z kolei oceniając drugie z kwestionowanych przez powoda postanowień (z pkt. 13.4) Sąd Okręgowy przyjął, że spełnia ono przesłanki klauzuli abuzywnej w myśl art. 385³ pkt 23 k.c., gdyż jego treść określa właściwość sądu rozpoznającego spory wynikłe z zawartej umowy, narzucając rozpoznanie sprawy przed sądem, który może, ale nie musi być miejscowo właściwy według właściwości ogólnej, bowiem pozwanym może być albo konsument albo pozwany. Tym samym niniejsze postanowienie nie uwzględniając i nie zabezpieczając interesu konsumenta, jako słabszej strony umowy, prowadzi to w konsekwencji do ukształtowania stosunku zobowiązaniowego w sposób nierównorzędny i rażąco niekorzystny dla konsumenta.

O kosztach procesu, z uwagi na jedynie częściowe uwzględnienie powództwa, Sąd Okręgowy orzekł na podstawie art. 100 k.p.c. i zniósł wzajemnie między stronami koszty wynagrodzenia pełnomocników.

Apelację od powyższego wyroku wniósł powód, który zaskarżając przedmiotowe orzeczenie w części, tj. w zakresie pkt II oddalającego powództwo oraz w zakresie pkt III znoszącego koszty postępowania między stronami.

Zaskarżonemu wyrokowi skarżący zarzucił:

1. naruszenie przepisów prawa materialnego, tj. art. 385¹ § 1 k.c., poprzez jego błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, iż, kontroli z tego przepisu nie mogą podlegać postanowienia wzorca umowy, które skierowane są zarówno do konsumentów jak i do niekonsumentów, podczas gdy przepis ten takiego ograniczenia nie zawiera i wobec tego zakwestionowane postanowienie wykorzystywane przez pozwaną w obrocie z konsumentami jako kształtujące prawa i obowiązki konsumentów w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami i rażąco naruszające interesy konsumentów winno zostać uznane za niedozwolone postanowienie umowne,

2. naruszenie przepisów postępowania, tj. art. 100 k.p.c., poprzez jego zastosowanie i wzajemne zniesienie kosztów postępowania, podczas gdy wszystkie z zakwestionowanych przez powoda klauzul winny zostać uznane za niedozwolone postanowienia umowne i wobec tego Sąd winien orzec o kosztach na podstawie art. 98 k.p.c.

Podnosząc powyższe zarzuty powód wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku w zaskarżonej części poprzez uwzględnienie powództwa w całości oraz o zasądzenie od pozwanego na rzecz powoda kosztów procesu za obie instancje według norm przepisanych.

Pozwany w odpowiedzi na apelację wniósł o jej oddalenie w całości oraz o zasądzenie kosztów postępowania.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje.

Apelacja zasługiwała na uwzględnienie. Zaskarżony wyrok w zaskarżonym zakresie nie mógł się ostać wobec nierozpoznania przez Sąd Okręgowy istoty sprawy, co skutkowało koniecznością

jego uchylenia w zaskarżonej części i przekazania sprawy w tym zakresie Sądowi I instancji do ponownego rozpoznania.

Zasadny okazał się zarzut naruszenia prawa materialnego, poprzez błędną wykładnię i w konsekwencji niezastosowanie art. 385¹ § 1 k.c.

Jak wynika z treści uzasadnienia zaskarżonego wyroku, oddalając powództwo w części dotyczącej abuzywności stosowanego przez pozwanego postanowienia, zawartego w pkt 5.3 wzorca, Sąd Okręgowy przyjął, iż kwestionowane postanowienie jako skierowane zarówno do konsumentów jak i do niekonsumentów /parafii/, a nie jako dotyczące wyłącznie treści postanowień zawartych we wzorcu skierowanych do konsumenta nie może podlegać kontroli w trybie art. 385¹ § 1 k.c.

Co istotne, powyższy argument stanowił w zasadzie wyłączne uzasadnienie oddalenia powództwa w przedmiocie oceny wyżej cytowanego postanowienia, bez jakiegokolwiek odniesienia się przez Sąd I instancji do merytorycznych przesłanek warunkujących abuzywność postanowień umownych określonych w art. 385¹ k.c. – art. 385³ k.c.

Tymczasem w ocenie Sądu Apelacyjnego, zasadnie wskazuje skarżący, że okoliczność, iż kwestionowane postanowienie umowne zawarte w pkt 5.3. „Ogólnych warunków uczestnictwa w pielgrzymkach” mogło mieć obok konsumentów /pielgrzymów/ zastosowanie również do niekonsumenta /parafii/, pozostaje bez wpływu na konieczność rozstrzygnięcia istoty niniejszej sprawy, ze wskazanych poniżej powodów.

Zauważyć należy, że statuowany przez Sąd Okręgowy „dodatkowy” wymóg aby treść kwestionowanego postanowienia umownego była skierowana wyłącznie do konsumenta, nie znajduje uzasadnienia w treści art. 385¹ k.c. Dla możliwości uznania danego postanowienia za niedozwolone w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c. znaczenie ma bowiem wyłącznie to, czy jest, było bądź potencjalnie może być ono wykorzystywane w obrocie z konsumentami, tj. czy kształtuje /może kształtować/ prawa i obowiązki konsumentów. Ma to związek z abstrakcyjnym charakterem dokonywanej w oparciu o w/w przepis kontroli. A zatem potencjalne skierowanie postanowienia dwutorowo: do „nie konsumentów” oraz jednocześnie do konsumentów już implikuje możliwość badania go w płaszczyźnie art. 385¹ – 385³ k.c. z uwagi na tę drugą grupę adresatów.

W niniejszej sprawie kwestia możliwych skutków przedmiotowej klauzuli zawartej w punkcie 5.3. „Ogólnych warunków...” na sferę praw konsumentów z uwagi na jej treść jest natomiast niewątpliwa. Przyznaje ono bowiem uczestnikowi - konsumentowi bezpośrednie prawo do odstąpienia od Umowy bez kosztów, warunkowane powiadomieniem /także przez uczestnika/ o swojej decyzji Biuro, w ciągu 3 dni od otrzymania informacji o zmianie ceny, osobiście lub korespondencyjnie we wskazany sposób.

Natomiast kwestia do kogo kwestionowane postanowienie umowne zawarte we wzorcu jest jeszcze kierowane /jego równoczesne skierowane do niekonsumenta/ – w sytuacji, gdy w rzeczywistości parafia zawiera umowę na rzecz pielgrzyma /konsumenta/ i występuje obok niego, a przedmiotowe postanowienie umowne odnosząc się do kwestii ewentualnego prawa odstąpienia od umowy i rozliczeń z tym związanych, de facto kształtuje prawa i obowiązki samych uczestników/pielgrzymów dokonujących wpłaty określonych środków finansowych – dodatkowo przemawia za tym, że podlega ono kontroli pod kątem abuzywności.

Wiąże się to bowiem z samym charakterem zawieranej umowy jaką jest umowa o organizację grupowej usługi turystyki zagranicznej. Niezależnie bowiem od faktu, że zapisy umowy „Ogólne warunki uczestnictwa w pielgrzymkach” i wzorca umowy na organizację grupowej usługi turystyki zagranicznej jako zleceniodawcę wskazują parafię i to w rzeczywistości parafia/niekonsument/ była podmiotem zawierającym umowę zarówno na własną rzecz oraz na rzecz pielgrzymów, to w ostateczności uczestnik wyjazdu/pielgrzymki, bez względu na to czy zawiera umowę z samodzielnie czy za pośrednictwem parafii, ponosi jego koszty, a zatem także i negatywne konsekwencje niezastosowania się do obowiązków, które przedmiotowe postanowienie umowne statuuje.

Wobec powyższego, w ocenie Sądu Apelacyjnego, zakwestionowane postanowienie jako kształtujące prawa i obowiązki konsumentów /wykorzystywane w obrocie konsumenckim./, winno zostać przez Sąd Okręgowy ocenione pod względem jego ewentualnej sprzeczności z dobrymi obyczajami oraz rażącego naruszenia interesów konsumentów.

Nie czyniąc tego, Sąd Okręgowy nie rozpoznał istoty sprawy, co skutkowało koniecznością uchylecia kontrolowanego wyroku w zaskarżonej części i przekazania sprawy Sądowi I instancji do ponownego rozpoznania.

Przy ponownym rozpoznaniu sprawy Sąd Okręgowy, mając na uwadze powyższe wskazania odnośnie konieczności dokonania oceny ewentualnej abuzywności przedmiotowego postanowienia umownego (zawartego w punkcie 5.3 wzorca), dokona szczegółowej analizy jego treści w kontekście przesłanek określonych w art. 385¹ - 385³ k.c. , a następnie w zależności od konstatacji w tym zakresie, orzeknie ponownie w przedmiocie kosztów postępowania.

Uchylenie przedmiotowego wyroku w zaskarżonym zakresie, czyni natomiast bezprzedmiotowym na obecnym etapie, drugi z zarzutów apelacji dotyczący naruszenia przez Sąd Okręgowy art. 100 k.p.c., poprzez jego zastosowanie i wzajemne zniesienie między stronami kosztów postępowania, wobec czego odnoszenie się do przedstawionych przez skarżącego argumentów w tym zakresie Sąd Apelacyjny uznał za niecelowe. Koszty procesu za pierwszą instancję zostaną ukształtowane ponownie stosownie do ostatecznego wyniku w zakresie uwzględnionych roszczeń przy ponownym rozpoznaniu sprawy.

Mając na uwadze powyższe, Sąd Apelacyjny na podstawie art. 386 § 4 k.p.c., orzekł jak w sentencji, pozostawiając - w oparciu o treść art. 108 § 2 k.p.c. - Sądowi Okręgowemu rozstrzygnięcie o kosztach procesu w postępowaniu apelacyjnym.